

CSISZÁR ZOLTÁN

A történelmi Kemenes-vidék ómagyar településnevei

AZ ALSÓ-KEMENESHÁT TÖRTÉNETI-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA

1. RÉSZ

Bevezető

A történelmi Magyarország ómagyar kori helynévanyagának feltárása és komplex történeti-névtani vizsgálata nem tekinthető lezártnak. A „látszólag megoldott” eredetű szavak mögött rejlő névtani zsákutca vesztélyére, és az ezekkel való szembenezésre már Hadrovics László¹ felhívta a figyelmet. Benkő Loránd² szerint szükséges lenne, hogy a tudomány szintjén időről időre történjen meg a régebbi nézetek kritikai felülvizsgálata.

A korai történeti szempontú földrajzi adatok pontosítását Györffy György kezdte meg az Árpád-kor történeti földrajzára vonatkozó nagyszabású munkájában (1966–1988). Sajnos a régi Vas vármegyét a kiadott négy kötet nem érinti. Az ómagyar kor helynévanyagának módszeres nyelvi vizsgálata a 20. század végén Magyar Névarchívum néven új kutatási program indult.

Az utóbbi negyedszázadban az adatfeldolgozás lehetősége a digitalizációnak köszönhetően jelentősen kibővült. A hazai helynévanyagra vonatkozó korai jelentős művek (pl. Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* (1894), vagy akár Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (1988) készítésének idején a középkori Magyarország levéltári for-

rásainak digitalizált adatbázisa még nem létezett. A személynévi helynevek beazonosítása is jelentősen egyszerűsödött – Fehértói Katalin Árpád-kori személynévtára (2004) bár nem öleli fel a kor teljes személynévanyagát, mégis új lehetőséget teremtett.

A 20. század utolsó éveitől az Árpád-kori Magyarország vármegyéiről (Győr – 1998, Abaúj és Bars – 2001, Bodrog és Borsod – 2001, Bihar – 2007, Ugozca – 2022) több történeti-etimológiai szótár is megjelent, új megközelítést alkalmazva az ómagyar kori helynévanyag feldolgozása és nyelvi leírása tekintetében.

Jelen munka a Vasi Szemle LXXIV. évfolyamának 4. számában közölt *Kemenes* című névtörténeti tanulmány folytatásaként, a most Alsó-Kemeneshátnak nevezett kistájra (történelmi Kemenes-vidék) vonatkozóan kísérli ezt megtenni.

Az adatgyűjtés a Magyar Nemzeti Levéltár középkori oklevéltárának és a középkori okmánytárának állományaira terjedt ki. A feldolgozás a feltételezhetően lakott helyekre (*villa* 'falu'; *possessio* 'birtok, földbirtok'; *praedium* 'majorság, puszta'; *terra* 'föld, birtok') vonatkozik. Nem tartalmazza a bizonytalan olvasatú okleveleket, a személynévi hivatkozású településnevek közül pedig csak a bizonyíthatóan a térséghez tartozók kerültek feldolgozásra.

1 Hadrovics László: Jövevényszó-vizsgálatok. = Nyelvtudományi Értekezések, 1965. 50. sz. 3. p.

2 Benkő Loránd: Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról. Bp., 1998. 111. p.

3 Hazai okmánytár (továbbiakban: Hazai okmánytár), 1. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 38. p.

A szótár felépítése

A szótár a történelmi Kemenes-vidék helyneveit szócikk formában tartalmazza. A szócikkek felépítése lényegét tekintve a történeti-etimológiai helynévszótárak gyakorlatát veszi alapul, az attól való eltérések a *Vasi Szemle* szerkesztési sajátosságaihoz és az előzetes kapcsolódó közlemények gyakorlatához igazodnak.

A szótár két részre osztott, az első fejezet a jelenleg is meglévő és a jól lokalizálható már nem létező településeket, a második fejezet pedig a már nem létező bizonytalan lokalizációjú településeket tartalmazza. Az első rész a településeket földrajzi helyzetük alapján a Kemeneshát északkeleti végétől indulva az óramutató járásának megfelelő sorrendben, a második rész pedig alfabetikus sorrendben tartalmazza. A szócikkek általában három egységből állnak. Az első részben a kiemelt címszót a hely rövid azonosítása-lokációja, majd pedig az adatközlő rész követi, a második rész az etimológiai és a névszerkezeti elemzést, a harmadik pedig némely esetben a megjegyzést tartalmazza.

A címszó a jelenleg is létező településeknél a jelenlegi településnévnek, a már nem létező településeknél pedig az első névalaknak felel meg. Az azonosító részben a már nem létező települések státusza szintén az első említésnél közölttel egyező. Az adatközlő rész a névelőfordulásokat betűhív formában (kivétel a mindig nagy kezdőbetű) időrendben tartalmazza, az egyes névalakok közül mindig csak az első előfordulásút (ettől való eltérés csak abban az esetben van, ha forrás nem tekinthető elsődlegesnek, vagy ha ez a lokalizáció igazolása miatt szükséges).

A névalakok megadásánál alkalmazott jelölések: **vastag dőlt betű** – oklevélben ellenőrzött eredeti írásmód; **normál dőlt betű**

– okmánytárból származó; normál betű – regesztából vett névalak; név₁/név₂/név₃ – azonos forrásban szereplő különböző névalakok; név₁/(név₂) – másik néven (*alio nomine*) is említett település; (név) – a címszó a közölt névelőfordulás része; (?) – olvasati vagy más bizonytalanság.

A névalakot a gondolatjellel hozzákapcsolt említés évszáma követi. Az évszám megadásánál alkalmazott jelölések: **ái.** – átírás, **e.** – eredeti, **m.** – másolat, **t. áí.** – tartalmi átírás (fennmaradási forma); **ái. évszám/(évszám)** – átíró/átírt oklevél keltezése (ha az átírás más évben történt); **(évszám₁-évszám₂)** – keltezetlen behatárolt korú oklevél; **évszám₁ (évszám₂)** – bizonytalan keltezés. A források megadása a *Vasi Szemle* szerkesztési gyakorlatának megfelelően lábjegyzetben történt.

Az etimológiai és névszerkezeti elemzés a névtörténet, a névalakok időbeli sorozatának feltárását teszi szükségessé, ennek hiányosságai téves következtetésekre vezethetnek. A névmagyarzatok alapját a névtörténet legkorábbi névalakjai képezik, a későbbi névalakok inkább csak a nyelv és az írásmód változásait („helyesírás”) érintő megállapítások levonására alkalmasak.

Az etimológiai és névszerkezeti elemzés-rész elsődlegesen a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (FNESz.) szerinti megközelítést közli, amennyiben ez az adatközlő rész alapján nem igazolható, akkor a FNESz. szerinti meghatározás, az etimológiai és névszerkezeti elemzés-rész végén lévő bekezdésben kerül ismertetésre. A már nem létező településekre vonatkozó részben értelemszerűen nincs FNESz.-hivatkozás. A névmagyarzatok megadásánál nem a zárólagosság, hanem a lehetséges névadási indítékok számbavétele az alapelv.

Az etimológiai és névszerkezeti elemzés-részben alkalmazott jelölések: [*] – név-

képzés-névváltozás szemléltetése; óm. – ómagyar kor (896 – 1526.); szl. – szláv.

Az azonos helyet jelölő eltérő névadat (*alio nomine*) elemzése az elsődlegesen szereplő névvel azonos szócikkben történik.

A megjegyzés rovat az egyes névalakokra, a névmagyarázatra, valamint a lokalizációra vonatkozó lényegesnek tűnő további megállapításokat tartalmaz.

Szótári rész

Magyargencs 'település az Alsó-Kemeneshát északkeleti oldalán' *Gench/Guench* – 1268³; *Genchy* – 1324⁴; **Gench** – e.1355⁵; **Gencz** – t. á. 1433/(1290)⁶; **Gench/Gencz** (*Felsewgench/Felgencz*) – e.1434⁷; **Gench/(Bodahaza)** – e.1471⁸.

Kiss Lajos szerint a helynév a *Guench*^{9,10} puszta személynévből keletkezett¹¹ (– formáns nélküli személynévi helynév). Névtanilag a (*Guen, Gen*)¹² személynévből a magyar -cs helynévképző formánssal képzett [óm. *Gench* < óm.*Gen* + (-cs)] helynév is lehet. Magyar névadású.

4 Anjou-kori Oklevéltár (továbbiakban: AOkI.), 8. köt., 1324. Szerk. Blazovicz László. Bp.–Szeged, 1993. 216. p.

5 A Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisai. Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiad. (DL–DF 5.1) Bp., 2009. (továbbiakban: DL) 91471. (Megtekintve: 2022. november 12. – december 12.)

6 DL 86321.

7 DL 12571.

8 DL 61791.

9 *Wenzel Gusztáv*: Árpád-kori új okmánytár, (továbbiakban: Árpád-kori új okmánytár) 8. köt., 1261–1272. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Pest, 1870. 288. p.

10 *Fehértói Katalin*: Árpád-kori személynévtár. 1000–1301. Akadémiai Kiadó. Bp., 2004. (továbbiakban: Fehértói, 2004.). 876. p.

11 *Kiss Lajos*: Földrajzi nevek etimológiai szótára. (továbbiakban: FNEsz., 1988.) 2. köt. Bp., 1988. 69. p.

12 Fehértói, 2004. 882. p.

Megjegyzés: A település esetén *Guench* névalak csak egy esetben és akkor is a *Gench*-el együtt mutatható ki, általánosan a *Gench* névalak a jellemző.

Bodahaza 'possessio, Gencs másik neve' **Bodahaza** – e.1460¹³; **Bodagencz** – e.1467¹⁴; **Bodagench/(Felgencz)** – e.1486¹⁵; **Bodahazagencz** – e.1489¹⁶.

A *Boda*¹⁷ személynév és a birtokos személyraggal ellátott *haz* 'ház' köznévvől, mint településnév-formáns összetételével képzett helynév. Magyar névadású.

Ffelseugench 'possessio, Bodahaza másik neve' **Ffelseugench** – á. 1425¹⁸; **Felsewgench/Felgencz** – e.1434¹⁹; **Fewlgench** – e.1467²⁰; **Felgencz** – e.1480²¹; **Ffelgencz** – e.1480²².

A *ffelseu* 'felső rész' melléknév és a *Gencs* településnév összetételével keletkezett helynév. Magyar névadású.

Eghazasgench 'possessio, valószínűleg Gencs része' **Eghazasgench** – e.1426²³.

Az *eghazas* 'templomos' melléknév és a *Gencs* helynév összetételével keletkezett helynév. Magyar névadású.

Megjegyzés: Az előtag birtokosra is utalhat, megkülönböztető jellegű.

Kemeneshögyész 'település az Alsó-Kemeneshát észak-keleti oldalán' *Holges* (?) – 1277²⁴; *Högyész* (?) – 1290²⁵; **Heulgeyz** –

13 DL 61683.

14 DL 61738.

15 DL 61857.

16 DL 61871.

17 Fehértói, 2004. 867. p.

18 DL 61403.

19 DL 12571.

20 DL 61733.

21 DL 45844.

22 DL 61829.

23 DL 61408.

24 Árpád-kori új okmánytár 12. köt. Pest, 1874. 192. p.

25 *Fejér György*: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis (továbbiakban: Cod. dipl.) Tom. 5., Vol. 3. Budae, 1830. 492. p.

e.1341²⁶; *Heulgeuz* –1345²⁷; *Heulgeuz* – e.1351²⁸; *Heulges* –e.1384²⁹; *Hyulgyz/Hyulgyz* –t. á.1408/(1290)³⁰; *Helgiz* –1414³¹; *Helgyz* –1414³²; *Helgyz* –e.1422³³; *Helges/Hywlgyz/Hyulgez* –t. á.1433/(1290)³⁴; *Hewlgyz* –e.1453³⁵; *Hewlgez* – e.1480³⁶; *Howlgeez* – e.1502³⁷.

Az FNESz. szerint a *helynév* a királyi szolgálatban lévő hermelinvadászok települését jelöli „Vö. m. R. *hölgy* ’hermelin’”³⁸ A *Holges*, *Helges* névalakokat tekintve névtanilag a „*hölgy* ’hermelin’” köznévből az -s ellátottságot kifejező helynévképző formánssal képzett helynév is lehet, nem zárható ki az sem, hogy a *Helg*³⁹ személynév -s kicsinyítő képzős származékából keletkezett személynévi áttétellel. Magyar névadású.

Megjegyzés: Királynői birtokként is szerepel, de mint hermelinvadászok települése közvetlenül nem igazolható („*hölgyész*” szolgálóépeknek a 11–13. századi oklevelekben nincs nyoma). Az 1277. évi adat nem biztos, hogy a Vas megyei Hőgyészre vonatkozik.

Kemenesmagasi ’település az Alsó-Kemeneshát keleti oldalán’ *Mogas* –1036⁴⁰ (?)⁴¹; *Mogos* –1086⁴²; *Mogassi* –1353⁴³; **Magas** – e.1359⁴⁴; *Magasy* –1399⁴⁵; **Maghasi** – m.1521⁴⁶.

Feltételezhetően a (*Mogus*, *Magus*)⁴⁷ személynévből keletkezett formáns nélküli helynév, később az -i helynévképzővel („*nomen possessi* képző”) egészült ki. Magyar névadású.

Az FNESz. szerint a helynév a magyar *magas* ’nagyobb talaj-kiemelkedés’ főnévnek az -i képzős származéka. Közlése szerint a községtől keletre emelkedik a 146 m-es Magasi.⁴⁸

Megjegyzés: A harmadik katonai felmérés térképe szerint a településtől közel azonos távolságra északnyugatra egy másik kiemelkedés is található, ez a 166 m-es Kemenek. A két oronima ómagyar forrásban nem mutatható ki, a településnév korai előfordulása miatt a térszínformából történő származtatás nem zárható ki.

Vönöck ’település az Alsó-Kemeneshát keleti oldalán’ *Vonocz* –1265⁴⁹; *Venyzk* –1303⁵⁰; *Viniczk* –1308⁵¹; *Wenysk* –1325⁵²; *Wenyzk* –

26 DL 40851.

27 Hazai okmánytár, 2. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 83. p.

28 DL 86152.

29 DL 86203.

30 DL 86241.

31 Hazai okmánytár, 2. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 200. p.

32 Hazai okmánytár, 3. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1866. 294. p.

33 DL 68341.

34 DL 86321.

35 DL 86383.

36 DL 61830.

37 DL 61939.

38 FNESz., 1988. 1. köt. 711. p.

39 Fehértói, 2004. 875. p.

40 Árpádkori új okmánytár, 6. köt. Pest, 1867. 37. p.

41 Szent István bakonybéli (hamis besorolású) alapítólevelének keltezése 1037. évi, többszörös átiratban maradt fenn 1330-ból.

42 Árpádkori új okmánytár, 1. köt. Pest, 1860. 34, 37. p.

43 Hazai okmánytár, 4. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1867. 179. p.

44 DL 68236.

45 Hazai okmánytár, 3. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1866. 257. p.

46 DL 65607.

47 Fehértói, 2004. 889, 888. p.

48 FNESz., 1988. 1. köt. 711. p.

49 Cod. dipl., Tom. 4., Vol. 3. Budae, 1829. 302. p.

50 Hazai okmánytár, 4. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1867. 104. p.

51 AOKl. 2. köt., 1306–1310. Szerk. Kristó Gyula. Bp.–Szeged, 1992. 234. p.

52 Hazai okmánytár, 3. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1866. 80. p.

1331⁵³ Wynichk –1331⁵⁴; **Venizk** –e.1429⁵⁵; **Venezk** –e.1437⁵⁶; **Wenyzk** –e.1453⁵⁷; **Weneczk** –e.1501⁵⁸; **Weniczk** –e.1506⁵⁹; **Veneczk** –m.1521⁶⁰.

Feltételezhetően a (*Vonuz, Voniz, Veniz*)⁶¹ személynévből keletkezett formáns nélküli helynév. Valószínűleg magyar névadású.

Az FNESz. szerint a magyar régi nyelvi *venic* 'szilfa' főnévnek lehet a származéka, szláv eredzetetését („szb.-hv. *Vinicka*”) kevésbé tartja meggyőzőnek.⁶²

Megjegyzés: A mezei szil (*Ulmus minor*) jellemzően folyóvölgyekben, vizes tápanyagban gazdag talajokon él. Az Alsó-Kemeneshát jellegzetes vegetációtípusát a száraz és felszáráz lombdők képviselik, népi tájnéve (Cser) alapján régi erdői cseres-tölgyesek lehettek.

Kemenesszentmárton 'település az Alsó-Kemeneshát dél-keleti oldalán' *sancto Martino* –1325⁶³; S. Martinus –1325⁶⁴; **Sancti Martini** –e.1364⁶⁵; **Zenthmarton** –e.1377⁶⁶; **Zentmarthon** –e.1438^{67–68}; **Zenthmorton** –1439⁶⁹.

53 Nagy Imre: Anjoukori okmánytár (továbbiakban: Anjoukori okmánytár) 2. köt., 1322–1332. Bp., 1881. 549. p.

54 Anjoukori okmánytár, 2. köt., 1322–1332. Bp., 1881. 548. p.

55 DL 68349.

56 DL 86346.

57 DL 86381.

58 DL 46551.

59 DL 86431.

60 DL 65607.

61 Fehértói, 2004. 894. p.

62 FNESz., 1988. 2. köt. 777, 778. p.

63 Hazai okmánytár, 3. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1866. 80. p.

64 AOKl. 9. köt., 1325. Szerk. Géczi Lajos. Bp.–Szeged, 1997. 152. p.

65 DL 86281.

66 DL 49745.

67 DL 66631.

68 DL 43886.

69 Hazai okmánytár, 4. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1867. 325. p.

Patrociniumi helynév. Az FNESz. szerint a Szentmárton helynév a falu templomának a védőszentjére utal.⁷⁰ Magyar névadású.

Kemenessömjén 'település az Alsó-Kemeneshát dél-keleti oldalán' Symien –1325⁷¹; *Semyen* –1331⁷²; Symyen/Semyen –1346⁷³; **Symjén** –e.1346⁷⁴; **Semyen** –e.1346⁷⁵; **Semien** –e.1359⁷⁶; **Symyen** –ái.1425/(1424)⁷⁷; **Semjén** –e.1431⁷⁸.

Az FNESz. szerint a helynév pusztaszemélynévből keletkezett⁷⁹. A névadás alapjául figyelembe vehető személynévek: *Symien* –1211⁸⁰; (*Semien, Simien*)⁸¹, a névadás alapja nemzetségnév is lehet: *de genere Semyen* –1292⁸²; (*Semien*)⁸³. Magyar névadású.

Kemenesmihályfa 'település az Alsó-Kemeneshát dél-keleti oldalán' *Myhaly* –1331⁸⁴; *Myhalfalva* –1409⁸⁵; *Myhalfalua* –1418⁸⁶; **Myhalfalwa** –e.1421⁸⁷; **Mihalfalua** –e.1422⁸⁸; **Myhalfolua** –e.1430⁸⁹, –e.1432⁹⁰;

70 FNESz., 1988. 1. köt. 711. p.

71 AOKl. 9. köt., 1325. Szerk. Géczi Lajos. Bp.–Szeged, 1997. 152. p.

72 Anjoukori okmánytár, 2. köt., 1322–1332. Bp., 1881. 548. p.

73 AOKl. 30. köt., 1346. Szerk. Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 2014. 91. p.

74 DL 86145.

75 DL 41023.

76 DL 41392.

77 DL 106956.

78 DL 43886.

79 FNESz., 1988. 1. köt. Bp., 1988. 711. p.

80 Árpád-kori új okmánytár, 1. köt. Pest, 1860. 121. p.

81 Fehértói, 2004. 882. p.

82 Cod. dipl., Tom. 7., Vol. 2. Budae, 1832. 170. p.

83 Fehértói, 2004. 863. p.

84 Anjoukori okmánytár, 2. köt., 1322–1332. Budapest, 1881. 548. p.

85 Nagy Imre: Sopron vármegye története. Oklevéltár. (továbbiakban: Sopron vm.-i Oklevéltár) 1. köt., 1156–1411. Sopron, 1889. 604. p.

86 Cod. dipl., Tom. 10., Vol. 6. Budae, 1844. 160. p.

87 DL 86283.

88 DL 86289.

89 DL 92792.

90 DL 43929.

Myhalfalua – e.1431⁹¹; **Mjhalfalua/(Ool)** – á.1436/(1272)⁹²; **Mihalfalwa** – e.1438⁹³; **Myhalfolua** – e.1439⁹⁴; **Mihalfolwa** – e.1453⁹⁵; **Myhalfalwa** – e.1463⁹⁶.

Feltételezhetően a *Mihal*⁹⁷ személynévből az *-i* helynévképzővel („*nomen possessi* képző”) képzett helynév, később a birtokos személyraggal ellátott *falu* köznévvvel mint településnév-formánssal egészült ki. Magyar névadású.

Az FNEsz. szerint a *Mihály* személynévnek „[1138/1329: *Mihal*: MNy. 32: 132]” és a birtokos személyraggal ellátott *falu* főnévnek az összetétele.⁹⁸

Megjegyzés: A régebbi *Ool* birtok területén, a néhai *Jacobi* és *Osl Michel* nevű familiárisa telepítette meg,⁹⁹ egy két évvel későbbi oklevél szerint viszont: *Ol* és *Chep*, *Mihalfalwa* birtokon belül van.¹⁰⁰ Mivel *Osl* *Jakab* 1250–1294 között adatható, ezért a település alapítása a 13. század második felében történt.

Tokorcs ’település az Alsó-Kemeneshát déli oldalán’ **Tucurch** – e.1237¹⁰¹; **Thukurch** – 1272¹⁰²; **Tukurchy** – (1272-1290)¹⁰³; **Tokorch** – e.1359;¹⁰⁴ **Tokorch** – 1374¹⁰⁵; **Tokorch** –

91 DL 43886.

92 DL 86345.

93 DL 66631.

94 DL 38642.

95 DL 86381.

96 DL 86394.

97 Fehértói, 2004. 880. p.

98 FNEsz., 1988. 1. köt. Bp., 1988. 711. p.

99 DL 86345.

100 DL 66631.

101 DL 40012.

102 *Kubinyi Ferenc*: Árpádkori oklevelek 1095–1301 (továbbiakban: Árpádkori oklevelek, 1867.). Pest, 1867. 84. p.

103 Hazai okmánytár, 6. köt. Szerk. Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső. Bp., 1876. 352. p.

104 DL 68236.

105 Hazai okmánytár, 3. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1866. 195. p.

e.1422¹⁰⁶; **Thokorch** – 1426¹⁰⁷; **Thokorch** – e.1437¹⁰⁸; **Thokorchy** – e.1438¹⁰⁹; **Thokorc** – á.1463¹¹⁰.

Feltételezhetően a (*Tocorou*, *Thocorou*)¹¹¹ személynévből a *-cs* helynévképző formánssal [*Tocorch* (*Tucurch*) < óm. *Tocorouch* (*Tucurouch*) < óm. *Tocorou* (*Tucurou*) + (*-cs*)] képzett helynév. Valószínűleg magyar névadású.

Az FNEsz. szerint bizonytalan eredetű, talán a személynévként is használatos török (’kilenc’) számnév a magyarban a *-cs* képzővel egészülhetett ki.¹¹²

Nagysimonyi ’település az Alsó-Kemeneshát déli oldalán’ **Symun** – 1237¹¹³; **Simon** – 1237¹¹⁴; **Symon** – 1268¹¹⁵; **Simun** – (1290-1300)¹¹⁶; **Symony** – 1348¹¹⁷; **Symon** – e.1360¹¹⁸; **Symony** – á.1422/(1268)¹¹⁹; **Sjmonj** – e.1433^{120,121}; **Symone** – 1439¹²².

A (*Simun*, *Simon*)¹²³, *Symon*¹²⁴ személynévből keletkezett formáns nélküli helynév,

106 DL 68339.

107 Hazai okmánytár, 3. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1866. 349. p.

108 DL 68362.

109 DL 66631.

110 DL 68413.

111 Fehértói, 2004. 894. p.

112 FNEsz., 1988. 2. köt. Bp., 1988. 660. p.

113 *Nagy Imre – Deák Farkas – Nagy Gyula*: Hazai oklevéltár 1234–1536 (továbbiakban: Hazai oklevéltár, 1879.). Budapest, 1879. 5. p.

114 Árpádkori új okmánytár, 2. köt. Pest, 1861. 73. p.

115 Hazai okmánytár, 7. köt. Szerk. Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső Bp., 1880. 113. p.

116 Hazai oklevéltár, 1879. 177. p.

117 AOKl. 32. köt., 1348. Szerk. Sebők Ferenc. Bp.–Szeged, 2015. 210.p.

118 DL 68238.

119 DL 43531.

120 DL 86322.

121 DL 43886.

122 Hazai okmánytár, 4. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1867. 325. p.

123 Fehértói, 2004. 883. p.

124 Árpádkori új okmánytár, 1. köt. Pest, 1860. 112. p.

később az -i helynévképzővel („*nomen possessi* képző”) egészült ki. Magyar névadású.

Az FNEsz. szerint a helynév a magyar *Simon* „[1138/1329: *Simun*: MNy. 32: 132]” személynévből keletkezett birtoklást kifejező -i képzővel.

Sitke ’település az Alsó-Kemeneshát délnyugati oldalán’ *Sitka* –e.1251¹²⁵; *Sytke* –1271¹²⁶; *Sithke* –1323¹²⁷; *Chytke* –1323¹²⁸; *Sythke* –1331¹²⁹; **Sythke** –e.1337¹³⁰; **Sytke** –e.1349¹³¹; **Chithke** –e.1384¹³²; **Sithke** –ái.1425/(1424)¹³³; **Sjthke** –e.1437¹³⁴.

Az FNEsz. szerint puszta személynévből alakult, az alapjául szolgáló név („*cseh Šitka szn.*”) szláv eredetű.¹³⁵ Későbbi névalakjait tekintve a (*Chithe*, *Chitkou*)¹³⁶ Árpád-kori személynévekből is alakulhatott, elvileg a *Chit*¹³⁷ Árpád-kori személynév -*ke* kicsinyítő képzős származékából is keletkezhetett személynévi áttétellel. Magyar névadású.

Megjegyzés: A „Sitka” betűhív kezdeti névalak az ómagyar hazai forrásokban csak egy esetben mutatható ki, személynévként is csak egy esetben adatolható: **Sytka** –e.1440¹³⁸ troppai birtokos. Rokonnevű településének tekinthető: **Chythke** –e.1360,¹³⁹

valamint a *Sythk/Sitk* puszta Baranya és Somogy megye határán.

Kanatha ’*possessio* az Alsó-Kemeneshát dél-nyugati oldalán’ *Kanatha/Konetha* –1257¹⁴⁰; *Kanatha* –1387¹⁴¹; **Kanatha** –t. áí.1407/(1257)¹⁴²; **Kanotha** –e.1431¹⁴³.

Tisztázatlan etimológiájú településnév.

Megjegyzés: Valószínűleg személynévből keletkezett formáns nélküli helynév. Árpád-kori személynévként azonban csak a (*Cana*, *Kana*)¹⁴⁴ mutatható ki. A településnév a történelmi Magyarországon máshol (*Kanata* –1356¹⁴⁵ [Kalatince]) is beazonosítható.

Helyét a jelenlegi Kanotapusztával azonosíthatjuk.

Ostffyasszonyfa ’település az Alsó-Kemeneshát nyugati peremén’ *Azzonfalua* –1257¹⁴⁶; **Assunfolwa** –e.1346¹⁴⁷; **Azzunfalua** –e.1346¹⁴⁸; **Azunfolua** –e.1359¹⁴⁹; *Azzunfalva* –1364¹⁵⁰; **Azzonfolua** –e.1366¹⁵¹; **Azonfalua** –e.1367¹⁵²; **Azzonfalua** –ái.1379¹⁵³; *Azzonfalva* –1379¹⁵⁴; **Azzunfalva** –e.1384¹⁵⁵;

140 *Nagy Imre – Véghely Dezső – Nagy Gyula*: Zala vármegye története. Oklevéltár (továbbiakban: Zala vm.-i Oklevéltár) 1. köt., 1024–1363. Bp., 1886. 33. 34. p.

141 *Hazai okmánytár*, 2. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 151. p.

142 DL 42919.

143 DL 86313.

144 *Fehértói*, 2004. 869. p.

145 *AOkl.* 15. köt. 1356. Szerk. Rábai Krisztina. Bp.–Szeged, 2014. 178. 204. p.

146 *Zala vm.-i Oklevéltár*, 1. köt., 1024–1363. Bp., 1886. 33. p.

147 DL 86145.

148 DL 41023.

149 DL 41392.

150 *Cod. dipl.*, Tom. 9., Vol. 7. Buda, 1842. 526. p.

151 DL 86175.

152 DL 41697.

153 DL 86190.

154 *Hazai okmánytár*, 2. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 136. p.

155 DL 86200.

125 DL 40029.

126 *Hazai oklevéltár*, 1879. 60. p.

127 *Hazai okmánytár*, 1. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 118. p.

128 *AOkl.* 7. köt. 1323. Szerk. Blazovicz László – Géczi Lajos. Bp.–Szeged, 1991. 56. 312. p.

129 *Anjoukori okmánytár*, 2. köt., 1322–1332. Bp., 1881. 548. p.

130 DL 86346.

131 DL 68223.

132 DL 66192.

133 DL 101956.

134 DL 68362.

135 *FNEsz.*, 1988. 2. köt. Bp., 1988. 478. p.

136 *Fehértói*, 2004. 874. 893. p.

137 *Fehértói*, 2004. 892. p.

138 DL 239765.

139 DL 64170.

Azzonfalua – t. áí.1407/(1257)¹⁵⁶; **Azonfalwa** – áí.1408/(1290)¹⁵⁷; **Azzonfalwa** – e.1421¹⁵⁸; **Azzonfalua** – e.1422¹⁵⁹; **Azzonfalva** – e.1431¹⁶⁰.

Az *azzon* ’férjes nő’ köznévnék és a birtokos személyranggal ellátott *falua* köznévnék mint településnév-formánsnak az összetételével képzett helynév. Magyar névadású.

Az FNESz. szerint az *Asszonyfalva* helynévnék ’királyné falva’ az értelme.¹⁶¹

Megjegyzés: Az *asszony* előtag ’úrnő’ jelentése is feltételezhető.

Csöngé ’település az Alsó-Kemeneshát nyugati peremén’ *Chenge* –1409¹⁶²; **Chenge** – e.1421¹⁶³; **Chenge/(Chep)** – t. áí.1437/(1275)¹⁶⁴; **Chenge/(Seegh)** – e.1438¹⁶⁵; **Chenge** – m.1463¹⁶⁶.

Az FNESz. szerint puszta személynévből (*Michaele Buhtus filio Chenge* –1302¹⁶⁷) keletkezett, de felvetődhet, hogy a helység-név előzménye víznév volt.¹⁶⁸ Névtanilag az Árpád-kori *Cheng*¹⁶⁹ személynévből az -*é* birtokjellel („*nomen possessi* képző”) képzett helynév is lehet. Magyar névadású.

Megjegyzés: A régebbi „Chep földnek” felel meg.¹⁷⁰A település környezetében a *Chenge* („Csongova”) mint hidroníma nem mutatható ki.

Seegh ’*possessio*, Csöngé másik neve’.

156 DL 42919.

157 DL 86241.

158 DL 86283.

159 DL 86289.

160 DL 86313.

161 FNESz.,1988. 1. köt. Bp., 1988. 548. p.

162 Sopron vm.-i Oklevéltár, 1. köt., 1156–1411. Sopron, 1889. 604. p.

163 DL 86283.

164 DL 86345.

165 DL 66631.

166 DL 86393.

167 Anjoukori okmánytár, 1. köt., 1301–1321. Bp., 1878. 24. p.

168 FNESz.,1988. 1. köt. Bp., 1988. 344. p.

169 Fehértói, 2004. 875. p.

170 DL 86345.

Feltételezhetően személynévből (–*Seeg*¹⁷¹) keletkezett formáns nélküli helynév. Magyar névadású. Megjegyzés: Máshol (pl.: *villam Seeg* –1271¹⁷²) ezen eredeti névalakban is kimutatható.

Kenyeri ’település az Alsó-Kemeneshát nyugati peremén’ *Kugery* –1330¹⁷³; **Kegery** – e.1459¹⁷⁴.

Feltételezhetően a (*Chuger, Chuguer*)¹⁷⁵ személynévből az -*é*/-*i* birtokjellel („*nomen possessi* képző”) képzett helynév. Valószínűleg magyar névadású.

Az FNESz. szerint a személynévként („*Kenyr*”) is alkalmazott magyar *kenyér* főnévből képződhetett, a régi nyelvi *Kegyeri* alakváltozat gy-je *ny* > *gy* változással magyarázható.¹⁷⁶

Megjegyzés: A településnév első előfordulásának a Veszprém megyei *Qugere/Quyere* –1210,¹⁷⁷ később *Kugere*,¹⁷⁸ *Kwger* (?), *Kegyery* (?), *Kenyeri* puszta tekinthető.¹⁷⁹ A *Kwger*, *Kegyery* névalak a középkori levéltári adatbázis alapján nem igazolható.

Kechked ’*possessio* az Alsó-Kemeneshát nyugati peremén, ma: *Kenyeri* része’ *Kechked* –1325¹⁸⁰; *Kechked* –1433¹⁸¹; **Kechked** – e.1449¹⁸²; **Keczked** – e.1464¹⁸³.

171 Fehértói, 2004. 875. p.

172 Cod. dipl., Tom. 5., Vol. 1. Budae, 1829. 114. p.

173 AOkI. 14. köt., 1330. Szerk. Almási Tibor – Kófalvi Tamás. Bp.–Szeged, 2004. 274. p.

174 DL 94204.

175 Fehértói, 2004. 885. p.

176 FNESz.,1988. 1. köt. Bp., 1988. 715. p.

177 Árpádkori oklevelek, 1867. 6. p.

178 Árpádkori új okmánytár, 2. köt. Pest, 1881. 10. p.

179 *Kniezsa István*: *Kudzsir*. = Magyar Nyelv, 1946. 1–5. sz. 66. p.

180 AOkI. 9. köt., 1325. Szerk. Géczi Lajos. Bp.–Szeged, 1997. 177.p.

181 Hazai okmánytár, 3. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1866. 367. p.

182 DL 86374.

183 DL 45107.

Feltételezhetően a *kechke*¹⁸⁴ állatnévből a *-d* helynévképző formánssal képzett helynév. Magyar névadású.

Megjegyzés: A *-d* képző esetünkben valószínűleg ellátottságot fejez ki.

Mikulosfalua 'possessio az Alsó-Kemeneshát észak-nyugati peremén, ma: Pápoc része' *Mikulosfalua/Miklosfalua* –1327¹⁸⁵; *Myklosfalua* –1327¹⁸⁶; *Miklosfalva/Myklosfalva* –1362¹⁸⁷; *Miklosfalva/Myklosfalva* –t. á. 1362/(1361)¹⁸⁸; **Mykulosfalua** –ái.1371/(1327)¹⁸⁹; *Zenth Miklosfalua* –1371¹⁹⁰; *Zenthmyklos/Zenthmyklossfalua* –ái.1455/(1371)¹⁹¹.

A *Miklos*¹⁹² személynévként és a birtokos személyraggal ellátott *falua* köznévként mint településnév-formánssal az összetételével képzett helynév, később patrocíniumi helynévvé alakult.

Myklossfalwafwde 'praedium, Mikulosfalua része' *Myklossfalwafwde* –ái.1455/(1371)¹⁹³.

A *Myklossfalua* településnév és a *fwde* 'föld' köznév összetételéből, az *-é* birtokjellel ('nomen possessi képző') képzett helynév. Magyar névadású.

184 Szamota István: A Schlägli magyar szójegyzék.

A XV. század első negyedéből (továbbiakban: Schlägli magyar szójegyzék). Bp., 1894. 64. p.

185 Hazai okmánytár, 1. köt. Győr, 1865. 146., 147. p.

186 Cod. dipl., Tom. 9., Vol. 3. Buda, 1834. 176. p.

187 Hazai okmánytár, 1. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 240., 242. p.

188 DL 278156.

189 DL 278138.

190 Cod. dipl., Tom. 9., Vol. 4. Buda, 1834. 558. p.

191 Hazai okmánytár, 2. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 323., 324., 326. p.

192 Fehértói, 2004. 887. p.

193 Hazai okmánytár, 2. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 323., 324., 326. p.

Megjegyzés: *Myklossfalwafwde* (*praedium*), *Zenthmyklos*-hoz (*possessio*) tartozó malomhelyes településrész lehetett, a földé utótag valószínűleg használói funkciót fejez ki.

Pápoc 'település az Alsó-Kemeneshát észak-nyugati peremén' *Papuch* –1234¹⁹⁴, **Papuch** –e.1365¹⁹⁵; **Papoch** –e.1387¹⁹⁶; **Papucz** –e.1435¹⁹⁷; **Papocz** –e.1466¹⁹⁸.

Feltételezhetően a *Popu*¹⁹⁹ (*Papu*) személynévből a *-cs* helynévképző formánssal [óm. *Papocz* (*Papucz*) < óm. *Papoch* < óm. *Papuch* (*Popouch*, *Popwch*) < óm. *Papu* (*Popu*) + (*-cs*)] képzett helynév. Valószínűleg magyar névadású. A *Popouch*, *Popwch* névalak a rokonnevű településeinek kimutatott, ellenőrzött írásmódú névelőfordulásoknak felel meg.²⁰⁰

Az FNESz. szerint „Szláv eredetű” („vö.: szb.-hv. *Pòpòvci* [többes sz.] hn. (HASz. 10:810); szln. *Popovci* [többes sz.] hn. (Im-Mesta. 345); cseh *Popovec* hn. (Profous 3: 435), *Popovice* [többes sz.] hn. (Profous 3: 436)”), „Mindezek tövében a szláv *popъ* 'pap' van.”²⁰¹

Megjegyzés: Az FNESz. szerinti névmagyarozással kapcsolatban két probléma is felvethető, mégpedig a köznévre visszavezetett származtatás, valamint a *Popovci* kezdeti névalak hazai forrásokban való meglétének a hiánya.

Az új kutatási adatok személynévi származtatásra utalnak, Sebestyén Zsolt sze-

194 Árpád-kori új okmánytár, 6. köt. Pest, 1867. 556. p.

195 DL 41612.

196 DL 87567.

197 DL 44021.

198 DL 65553.

199 Fehértói, 2004. 894. p.

200 Csiszár Zoltán: Néhány pontosítás és kiegészítés a Papuch típusú helynevekhez. Pápocok és Pápocok. = Vasi Szemle, 2021. 3. sz. 294–295. p.

201 FNESz., 1988. 2. köt. 317. p.

rint²⁰² a szl. *-ovъci* helynévalkotó formánszal képzett helynevek személynévi eredetűek, hasonló álláspont olvasható ki Kenyhercz Róbert tanulmányából²⁰³ is, így a pap köznévhöz kapcsolt jelentés valószínűleg téves.

Mivel azonban a *Pop*²⁰⁴ személynév az Árpád-korban használt név volt, ebből a szl. *-ovъci* helynévalkotó formáns magyar (-óc) megfelelőjével [*Papóc* < óm. *Papocz* (*Papucz*) < óm. *Papoch* < óm. *Papuch* < szl. *Porovъci* < *Pop* + (-*ovъci*)] a helynév származtatása, eltekintve a fenti problémától – forrással nem igazolható betűhív kezdeti névalak – elvileg lehetséges.

A köztudatba beépült 'papos' jelentéssel szemben két szemléletes példa is felhozható. A Gömör megyei *Papuch* –1350 (– kifejezetten szláv behatású terület) autentikusnak tekinthető jelenlegi neve: Pápocs, illetve a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Papos ómagyar névalakjai: *Papus* –1320²⁰⁵, *Popus* –1341²⁰⁶.

Ekl 'villa az Alsó-Kemeneshát észak-nyugati oldalán' *Elk* –1325²⁰⁷; **Ekl** –e.1349²⁰⁸; **Eckl** –e.1367²⁰⁹; **Elk** –ái.1371/(1327)²¹⁰; **Ekel** –e.1387²¹¹.

202 *Sebestyén Zsolt*: Korszerű tudomány – Korszerű közoktatás. Szláv helynévképzők kárpátaljai helységnevekben. Szerk. Pethő József – Karádi Zsolt. Nyíregyháza, 2015. 75–89. p.

203 *Kenyhercz Róbert*: A szláv helynévformánsok kölcsönzéséről (az -óc végű helynevek a magyarban). = Nyelvtudományi közlemények, 2014. 110. köt. 205–227. p.

204 Fehértói, 2004. 884. p.

205 Anjoukori okmánytár, 1. köt., 1301–1321. Bp., 1878. 566. p.

206 Anjoukori okmánytár, 4. köt., 1340–1346. Bp., 1884. 76. p.

207 Hazai okmánytár, 1. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 138. p.

208 DL 30651.

209 DL 5622.

210 DL 278138.

211 DL 87567.

Az *Elk*²¹², *Ecl* (*Eel filius Scema*) –1219²¹³ személynévek valamelyikéből vagy az *Ecl*²¹⁴ nemzetségnévből keletkezett formáns nélküli helynév. Magyar névadású.

Megjegyzés: A kezdeti alak nem tekintendő egyértelműen hibás olvasatnak, bár női névként azonosított, *Elk* nevű település máshol mégis kimutatható.

Ekl helye az első katonai felmérés térképének „*Eköly Maÿer hof*” felirata alapján pontosan beazonosítható, a 19. században Csonkásnak, majd Pinkócznak nevezett település helyén lehetett.

Kemenesszentpéter 'település az Alsó-Kemeneshát északi oldalán' *Zenthreturfalva* –1423²¹⁵; **Zenthpether** –e.1467²¹⁶.

A patrocínium (védőszent) nevének²¹⁷ és a birtokos személynéggel ellátott *falv* 'falu' köznévként mint településnév-formánsnak az összetételével képzett helynév. Magyar névadású.

Megjegyzés: A település egyetlen okmánytári előfordulása valószínűleg hibás olvasatú (*r* → *p*). Árpád-kori előfordulásának hiánya a késői telepítése miatt lehet, névadásakor már templomos hely.

Egyházaskesző 'település az Alsó-Kemeneshát észak-keleti oldalán' *Keszwy* –1251²¹⁸; **Symonkezew** –e.1361²¹⁹; **Eghazaskezy** –1398²²⁰; **Kezw** –e.1469²²¹; **Kezew** –ái.1469/(1469)²²².

212 Fehértói, 2004. 865. p.

213 Kandra Kabos: A Váradai regestrum. Bp., 1898. 124. 125. p.

214 Fehértói, 2004. 863. p.

215 Cod. dipl., Tom. 10., Vol. 6. Budaë, 1844. 601. p.

216 DL 61733.

217 FNESz., 1988. 1. köt. 711, 712. p.

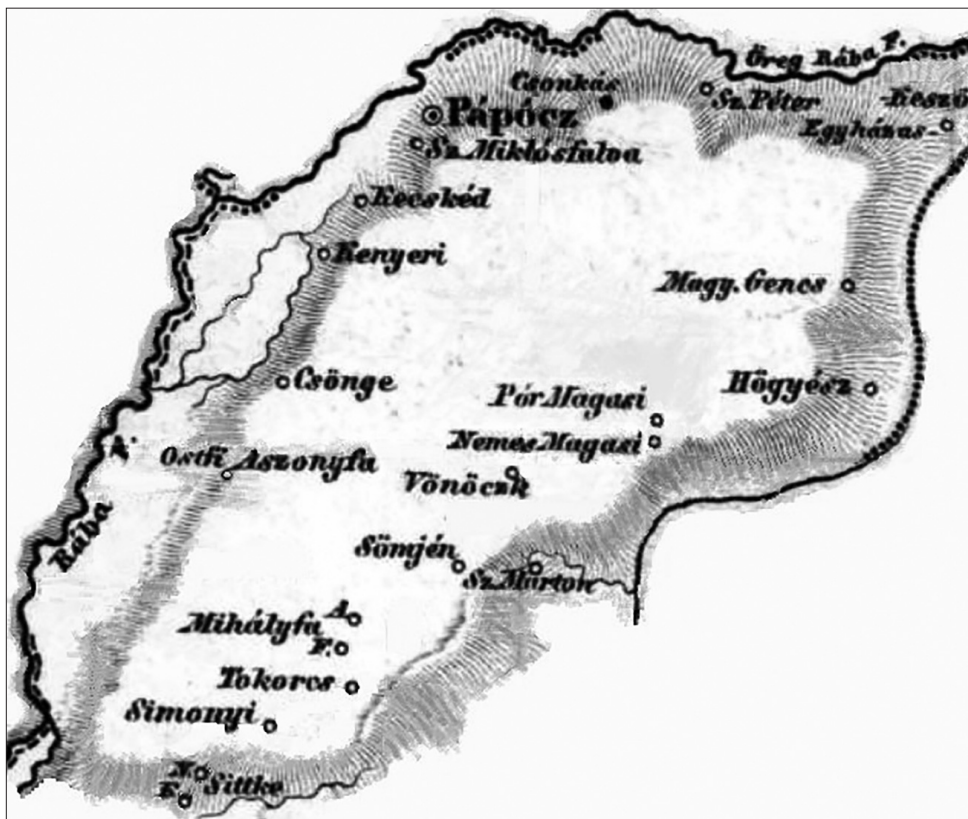
218 Cod. dipl., Tom. 4., Vol. 2. Budaë, 1829. 88. p.

219 DL 5037.

220 Hazai okmánytár, 1. köt. Szerk. Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr, 1865. 292. p.

221 DL 90402.

222 DL 90403.

1833–1838. évi térkép editált részlete

Az eredeti elérhetősége: <http://geoportost.ios-regensburg.de/viewer/BV043567759>

(Megtekintve: 2023. január 4.)

Feltételezhetően törzsnévből – Keszwy, ~ Keszű (*Κασίη*) 'rész, maradvány' – keletkezett formáns nélküli helynév. Később a Symon személyneves előtaggal egészült ki, majd ez az *egház* 'egyház' -ra cserélődött. Nem zárható ki személynévi (– Keszű) származtatása sem.²²³ Magyar névadású.

223 Kristó Gyula: Szempontok a korai helyneveink történeti tipológiájához (továbbiakban: Kristó Gy.). Szeged, 1976. 41. p.

Az FNESz. szerint az ómagyar Keszű törzsnévből keletkezett, a törzsbeli települését jelöli, az *Egyház*-előtagnak 'templommal rendelkező' az értelme.²²⁴

Megjegyzés: A birtokosra is utaló Symon és *egház* előtag megkülönböztető jellegű, a település szomszédját az 1361. évi oklevél *Wariabagyakezew*-ként írja.

224 FNESz., 1988. 1. köt. 411. p.